

Az 1956-os forradalom és szabadságharc Szakolczai Attila

1956. október 16-án, megbontva az addig monolit intézményi struktúrát, a párttól független szervezetet alakítottak a szegedi egyetemisták (MEFESZ). Demokratikusan, maguk választották vezetőiket, állították össze programjukat, és felhívásukban szorgalmazták a szervezet országossá bővítését. Kezdeményezésükre országszerte diákgyűléseket tartottak, az elfogadott programokban egyre nagyobb teret nyertek és élesedtek a politikai követelések. Október 22-én a budapesti műegyetemisták másnapra a lengyelországi változásokkal szolidaritást vállaló tüntetést is hirdettek.

Október 23-án a pártvezetésnek sem bátorsága, sem ereje nem volt a demonstráció megakadályozására. Délután a diákokhoz csatlakoztak a munkások, Budapest lakossága. Több százezres tömeg tüntetett a Bem téren, majd a Parlament előtt, ahol Nagy Imre beszéde nem volt képes lecsendesíteni az embereket.

Miután a tüntetők órákon át követelték, hogy a rádió közvetítse a műegyetemisták pontjait, késő este az épület védelmére rendelt karhatalmisták tüzet nyitottak a tömegre, amely válaszul fegyvert szerzett, és ostrom alá vette a rádió székházát. A békésen indult tüntetés ezzel fegyveres felkeléssé változott. Hajnalban szovjet páncélosok érkeztek Budapestre, megjelenésük azonban nem törte le a megmozdulást, sőt kiszélesült az ellenállók tábora: a felkelés nemzeti szabadságharccá is vált. Nem hoztak eredményt a helyzet rendezése érdekében hozott politikai intézkedések: Nagy Imre kinevezése a Minisztertanács élére, valamint a statárium és a gyülekezési tilalom elrendelése.

Miközben Budapesten elkeseredett harcot vívtak a szabadságharcosok, a pártvezetés pedig meddő vitákat folytatott a helyzet értékeléséről, a politikai, illetve a katonai lépésekről, addig az egész ország csatlakozott a megmozduláshoz. Forradalmi tanácsok vették át a gyárak és egyéb munkahelyek vezetését, miként a települések, sőt egyes megyék irányítását is. Demokratikus, független, semleges Magyarország megteremtését követelve támogatásukról biztosították a fegyveres harcot folytatókat.

Október 28-án szovjet jóváhagyással Nagy Imre tüzszünetet hirdetett, egyben bejelentette több követelés teljesítését: legfontosabbként az ÁVH felszámolását és tárgyalások kezdeményezését a szovjet csapatok kivonásáról. A belső béke azonban csak a többpártrendszer visszaállítása és Magyarország semlegességének bejelentése után állt helyre. November első napjaiban a fegyveresek és a forradalmi testületek egyaránt elismerték a kormányt, elrendelték a munka felvételét, és megkezdődött a forradalomhoz hű karhatalom, a nemzetőrség felállítása.

Mire azonban az országban helyreállt a rend, Hruscsov elszánta magát a magyar forradalom fegyveres leverésére. A felállítandó bábkormány élére kijelölt Kádár Jánost a szovjet fővárosba vitték tárgyalni. A november 4-én megindított újabb szovjet támadás napokon belül felszámolta a fegyveres ellenállást, a küzdelem azonban folytatódott. Az ország nem ismerte el Kádár kormányát, hanem kitartott a jugoszláv követségre menekült Nagy Imre mellett. Eredménytelen volt a tanácsrendszer restaurálásának kísérlete, számos településen továbbra is a forradalom során megválasztottak intézték a közösség ügyeit. Az ellenállás központjaivá a Kádár és a szovjetek által is elismerni kényszerült munkástanácsok váltak, amelyeknek november közepén országosan elfogadott központja alakult: a Nagy-budapesti Központi Munkástanács (KMT).

Kádár – aki december elejéig sem közigazgatási apparátussal, sem pártszervezettel, sem magyar fegyveres erővel nem rendelkezett – tárgyalni kényszerült a munkástanácsokkal, de érdemi engedményekre nem volt hajlandó. November 21-én szovjet katonai segítséggel

megakadályozta az Országos Munkástanács megalakítását, másnap pedig elrabolták és Snagovba deportálták a jugoszláv követséget elhagyó Nagy Imrét és társait. A hónap végére felálló karhatalom egyre nagyobb részt vállalt az ország megfélemlítésében, a forradalomban részt vettek őrizetbe vételében.

December elején került sor a forradalmi nemzet és a kádári hatalom között az utolsó nagy összecsapásra. Az ideiglenes pártvezetés ellenforradalomnak deklarálta a történeteket, külön kiemelve Nagy Imre felelősségét. Ez, valamint a tárgyalások megfeneklése és a letartóztatások ellen tiltakozva a KMT december 11–12-ére országos sztrájkot hirdetett. Válaszul a kormány törvényen kívül helyezte a területi munkástanácsokat, statáriumot hirdetett, és felállította az internáló táborokat. A letartóztatásokkal és a pufajkás terrorral megfélemlített, külső segítségben már nem bízó, katonailag megszállt országnak már nem volt ereje a védekezéshez. Menekülő újabb tömegei kerestek új életet Nyugaton, az itthon maradottakra tömeges megtorlás (internálás, börtön, kivégzés, enyhébb esetekben állásvesztés, rendőri felügyelet stb.) várt. Az éveken át tartó represszió során több mint 20 000 embert ítéltek börtönbüntetésre, és 230-an kényszerültek életük feláldozására.